

Als Puritein ... in de voetsporen van Christus!?

LEZING OVER DE PURITEINEN, HUN HISTORIE, INVLOED EN NUT

Gehouden voor een studievereniging te Arnhem, 29 mei 2010

Door

W. Westerbeke

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2011

Als Puritein ... in de voetsporen van Christus!?

Beste jongemensen, aanwezigen

Waar kunnen we voetsporen van Christus vinden? Letterlijk in het land van Israël. Laten we één voetstap bekijken. Jezus, de aanbiddelijke Zoon van God wordt geboeid naar Kájafas gebracht. Daar staan twee hogepriesters tegenover elkaar. Kájafas staat regelrecht tegenover de voetsporen van Jezus. Jezus verdedigt de Waarheid en Kájafas de leugen. In plaats dat Kájafas op zijn knieën voor Jezus valt roept hij: Hij is een godslasteraar! Hij is doodsschuldig. Kájafas als type van Christus krijgt mandaat van het Sanhedrin; maar de Waarheid Zelf wordt als de grootste Leugenaar met de zwaarste straf gevonnist. Zie je het mysterie in deze zaak?

Nu, het zelfde komt ook voor bij de Puriteinen. In hun strijd voor de Waarheid werden sommigen door geestelijken uit hun eigen Anglicaanse Kerk gedood en soms door eigen geloofsgenoten zwaar vervolgd.

Wist je dat er ook letterlijk Puriteinen in de Bijbel voorkomen? Je komt hen tegen in 2 Korinthe 6: 4-6. *Maar wij, als dienaars van God, maken onszelf in alles aangenaam, in vele verdraagzaamheid, in verdrukkingen, in noden, in benauwdheden, in slagen, in gevangenschappen, in beroerten, in arbeid, in waken, in vasten, **in reinheid**, in kennis, in lankmoedigheid, in goedertierenheid, in de Heilige Geest, in ongeveinsde liefde.*

Dit is een beschrijving van een oprechte dienaar van Gods Woord en tegelijk van een oprecht gelovige. Een gelovige wordt geroepen om in de voetsporen van Christus te wandelen. En in de voetsporen van Godzalige voorgangers, in zover als zij Christus navolgen. De dood van Christus gelijkvormig te worden en gemeenschap met een levende Christus te beoefenen, is een korte zin, maar houdt heel veel in. Onze menselijke natuur heeft van beide zaken een afkeer. Want met Christus sterven kost ons eigen leven; en met Hem leven is de dood van al wat buiten Hem is. Maar de Heere wint Zijn kinderen daarvoor in, door een weg die Hij daarvoor nodig acht. In dit geestelijk leven, ligt zo'n dierbaar vermaak, dat er een eeuwigheid toe nodig is om de Heere daarvoor te bewonderen en te aanbidden.

Een van de eigenschappen van de een gelovige is volgens de genoemde tekst ***zich aangenaam maken in reinheid***. In pureness of Purity, volgens het Engels, in *puurheid* of zuiverheid.

Het bestuur heeft gevraagd om een lezing te houden met het volgend thema en punten:

Als Puritein ... in de voetsporen van Christus!?

1. Wie zijn de Puriteinen?
2. Wat is de geschiedenis van de Puriteinen? (Groot-Brittanië, VS, enz.)
3. Wat is de manier van leven / gedachtegang van de Puriteinen?
4. Wat is de invloed van de Puriteinen geweest op de kerk / Gods Kerk?
5. Hoe moeten we een christelijke opwekking, zoals de Great Awakening zien? En hoe wordt zij veroorzaakt?
6. Wat is het nut van de Puriteinen / opwekking op dit moment?

1. Wie zijn de Puriteinen?

De eerste Puriteinen waren een groep christenen in de Anglicaanse kerk in Engeland, die zich toelieden op een strikte naleving van Gods Woord in de samenleving, zowel

in de Staatskerk als in de Staat. De term *puritanisme* kwam op na 1565, toen vluchtelingen uit de Staatskerk weer naar Engeland terugkeerden en die de gereformeerde kerk- en levensstijl in Zwitserland hadden overgenomen. Deze Puriteinen verzamelden zich in conventikels of ‘gezelschappen’. Een van de voornaamste leiders was Thomas Cartwright (1535–1603).

Wij moeten onderscheiden tussen de vroege Puriteinen en de latere. Ook moeten we goed in de gaten houden, dat wij in Nederland maar een beperkt aantal boeken van hen hebben. Veel zijn nog onvertaald. Ook is er verschil in opvattingen onder Puriteinen. Wij moeten hen niet onderschatten, maar ook niet overschatten. Evenals in de andere kerken van de Reformatie in Europa was er kaf onder het koren en leefden er diverse hoofdstromingen. Precies zoals we dat nu nog kennen. Geleerden en ongeleerden, wettischen en Evangelischen, rekkelijken en preciesen. Er waren onder hen ook extremisten. Toen deze de macht in handen kregen in de kerk en de Regering, werden sommigen zó heerszuchtig dat ze hun wil oplegden aan alle onderdanen van het Engelse Koninkrijk. Ook op hen die bijna ongodsdienstig waren. Een historieschrijver Mac Auly schrijft ‘dat het extreme drijven van sommigen juist een tegenovergestelde uitwerking had’. Het meeste kwaad veroorzaakte de onderlinge twisten tussen gelovigen uit diverse kerkgenootschappen. Vooral de Babtisten werden wreed vervolgd. Gods werk in en door de Puriteinen ging samen met zoveel verwarring, verdrukking en beproeving, dat de Historieschrijvers er moeite mee hebben om een juiste analyse te geven van de loop van Gods Voorzienigheid in de eerste helft van de 17^e eeuw.

2. Wat is de geschiedenis van de Puriteinen? (Groot-Brittanië, VS, enz.)

Om deze vraag te beantwoorden nemen we een duikje nemen in de Engelse geschiedenis. Rond 1517 begon de Reformatie in Duitsland en Zwitserland. Vanaf die tijd ontwikkelde deze zich in een deel van West-Europa. Een gedeelte van de Reformatorische gezinden maakte zich los van de Pauselijke hiërarchie en stichten Hervormde kerken. Ook in Engeland was in brede lagen van de bevolking en in het parlement een sterke weerstand tegen de macht van de rooms-katholieke kerk. Koning **Hendrik de VIII (regeerde van 1509-1547)** maakt zich in 1532 los van de Pauselijke macht omdat hij geen toestemming van de paus kreeg om te scheiden van zijn vrouw. Hiermee gaf hij enigszins een stoot tot de Engelse reformatie, maar bleef bij de rooms-katholieke *leer* geheel toegedaan. Het verschil met de Engelse Staatskerk en de Hervormde kerken in Europa is dus, dat de Engelse Staatskerk bestuurd bleef door bisschoppen; in het Latijn wordt dit *Episcopaal* genoemd. Wat nog erger was, was het feit dat de koning in 1534 zichzelf als ‘het enig soeverein hoofd van de Engelse Staatskerk beschouwde.’ De aartsbisschop van Canterbury kreeg het hoogste *geestelijke* gezag in de kerk.

In 1547 werd Hendrik opgevolgd door zijn zoon **Edward VI**, (geboren 12 oktober 1537) een jonge prins van 9 jaar. De reformatiegezinden kregen nu de kans verdere hervormingen door te voeren. Tijdens Eduards regeringsperiode maakte de Anglicaanse kerk zich volledig los van Rome. Het was een van de beste tijden voor de Reformatie. Vooral de aartsbisschop van Canterbury, Thomas Cranmer, speelde hierbij een grote rol. Het Heilig Avondmaal werd in Bijbelse zin bediend. Ook de prediking kreeg extra zorg. Helaas, het overlijden van Edward bracht op 6 juli 1553 echter abrupt een einde aan de hervormingen. Hij was de Godvruchtigste koning die ooit op zo’n jonge leeftijd geregeerd heeft. **Jane Grey** volgde hem op, maar zij werd na enkele weken gevangen genomen en in 1554 onthoofd. Zij liet een Godvruchtig geloofsgetuigenis achter.

Mary Tudor, een halfzus van Edward kwam op de troon. Zij was getrouwd met Filips II, en overtuigd Rooms-Katholiek. Al snel kwamen vele Hervormingsgezinden in de gevangenis om op gruwelijke wijze ter dood veroordeeld te worden. Een aantal martelaren gingen in volle geloofsvertrouwen naar het schavot. Men noemde haar dan ook “de bloedige **Maria**”. John Foxe heeft hun getuigenis in het beroemde *Engelse martelarenboek* beschreven. Dit is verkort opgenomen in het Nederlands *martelarenboek van Adriaan van Haamstede*. In Engeland werden de Hervorming herroepen en de Staatskerk kwam weer onder het gezag van de paus. Maar ondanks de bloedige vervolgingen kon het streven naar reformatie niet uitgeroeid worden.

In **1559** besteed koningin **Elizabeth de troon tot 1603**. De Hervormingsgezinden dienden in 1562 een voorstel in met als doel ook de eredienst in de Anglicaanse Staatskerk te hervormen. Namelijk, afschaffing van de heiligendagen, meer nadruk op de verkondiging van het Woord, afschaffing van het kruisteken bij de bediening van de Doop, evenals de verplichting om te knielen bij de deelname aan het Heilig Avondmaal, beperking van de liturgische kleding tot alleen het gebruik van het koorhemd, en afschaffing van het orgel in de eredienst. Met één stem verschil werd dit voorstel verworpen door de episcopale partij. De Hervormingsgezinden verlieten de staatskerk niet. Vanaf ongeveer 1565 werden ze aangeduid met de naam *Puriteinen*. Die naam gaf de tegenpartij hen uit minachting, zoals in ons land: *de fijnen*. De Puriteinen spraken zelf over een: *further reformation*; een verdere of *nadere reformatie*. De Belijdenis was vastgesteld, maar de beleving ervan behoorde meer nagestreefd te worden. Dit wordt ook genoemd *de praktijk van Godzaligheid*. Hetzelfde ontstond ca. 25 jaar later ook in ons land.

De Puriteinen ontwikkelden zich in onderscheiden groepen.

- Er waren Erastianen. Deze werden genoemd naar Erastus een Theoloog die de *overheid* erkende als gerechtigd tot vaststelling van kerkbestuur en de tuchtoefening.
- Sommige Hervormingsgezinden aanvaardden noodgedwongen de Kerkelijke voorschriften om de reformatie des te beter van binnenuit te kunnen bevorderen. Men noemde hen de *conformisten*. Dus, conform, of overeenkomstig de Kerkregering. Maar zij stonden kritisch tegenover de kerkelijke structuur en hadden meer oog voor de betekenis van de verkondiging van het Woord. In Cambridge stond de Universiteit waarop zij het meeste zeggenschap oefenden.
- Onder de Hervormingsgezinden ontstond een groep die de Anglicaanse Kerk wilden vormen naar het Presbyteriale stelsel, de Bijbelse vorm van kerkregering. Een Presbyter is een Grieks woord voor ouderling, oudste. Een gemeente wordt geregeerd door leer- en regeerouderlingen en sluit zich aan bij een classis en kerkverband. De Presbyteriaanse stroming was in 1590 al behoorlijk uitgegroeid. Zij werd gestimuleerd vanuit Schotland en Nederland.
- Een andere groep waren de Congregationalisten. Congregatie is het Engels woord voor gemeente. Zij beschouwden een plaatselijk gemeente als zelfstandig en niet gebonden aan een Kerkverband. In Nederland werden deze *Independent* genoemd, onafhankelijk van Synoden.
- Er ontstonden vooral uit de afgescheiden kerken, gemeenten die de kinderdoop verwierpen. Na enige tijd vielen ze uiteen in diverse richtingen. Bij een van deze kerkgroepen was John Bunyan. Hij was een van de beroemdste predikers van die eeuw. Zij gaven in 1644 een Geloofsbelijdenis uit die veel overeenkomt met de Calvinistische beginselen. Spottend werden ze *Anabaptisten* genoemd, naar de

secte van Anabaptisten te Munster, die in heel Europa de oprechte Doopsgezinden en Baptisten in een zwart daglicht stelden. De Baptisten hebben veel geleden, ook door Puriteinse gezaghebbers.

- Nog een groot aantal andere groepen, waaronder de zogenoemde Qakers, het betekend letterlijk *vrees, of beven*. 'Voor God moet u beven', zei de stichter George Foxe. De Qakers hadden een sektarische opvatting van de Schrift. Want ze stelden het Inwendig Licht van Gods Geest, als leidraad voor het leven. Zij werden door de Puriteinen hard behandeld en in Nieuw Engeland zelfs met de dood bedreigd.
- Bekend zijn ook de Brownisten, een groep die onder leiding van Robert Browne (1550-1633) stichtte in Norwich als een van de eersten een zelfstandige gemeente. Hij vluchtte in 1581 met enkele aanhangers uit naar Middelburg. De gemeente hield niet lang stand.
- Behalve deze waren er ook de *Separatisten*. Separaat is apart, afgescheiden. Deze streefden naar Afscheiding van de Engelse kerk, of ze stonden al apart.

In **1583** werd **John Whitgift I** (1532-1604) *aartsbisschop* van Canterbury. Hij werd bijgestaan door Richard Bancroft (1544-1610). Samen voerden ze een scherpe inquisitie, die vanaf 1586 gevolgd werd door een hevige vervolging. De meest toegewijde geestelijken werden gedood, werden verbannen of vluchten. Rond 1590 konden de agenten van Whitgift melden dat de Anglicaanse inquisitie de godsdienstige situatie weer min of meer onder controle had.

Het zijn vooral de geschriften van William Perkins geweest die het Puritanisme **na 1590** een nieuwe impuls hebben gegeven. Perkins (1558-1602) was verbonden aan de universiteit van Cambridge. Hij wordt beschouwd als '*de vader van het piëtistisch Puritanisme*'. Hij streefde vooral naar de beleving en geestelijke ervaring van een gelovige, en niet alleen naar reformatie van de kerk.

Ondanks alle vervolgingen waren er tegen het einde van de regering van Elizabeth in 1603, nog steeds streken waar Puriteinen door hun positie in de plaatselijke magistraat (de overheid) *en* door hun levenspraktijk een krachtig stempel drukten op het openbare leven. Een voorbeeld daarvan is Banbury, de stad waar de 'vader van de Nederlandse Nadere Reformatie', Willem Teellinck, onder grote invloed kwam met de Godvruchtige leefwijze van de Puriteinen.

Koning Jacobus I. volgde Elisabeth op. Hij hield een conferentie met episcopalen, dat zijn de geestelijken uit de Staatskerk en met de Puriteinen. De uitslag was duidelijk: Puriteinen, gematigd of radicaal, waren samenzweerders, verstoorders van de vrede en eenheid van de kerk. Zij tasten het Goddelijke recht van de koning, in de Kerk aan. Het enige verzoek dat Jacobus wilde toestaan betrof een nieuwe Bijbelvertaling, de zogenoemde *King James Bijbel*, die in 1611 van de pers kwam. Even ter vergelijking: in 1618/19 vergaderde de Dordtse Synode en besloot ook tot een nieuwe Bijbelvertaling.

Jacobus' eiste dat de Puriteinen zich conformeerden aan de Kerkregering. Hun weigering bracht een aantal Puriteinen tot separatisme, afscheiding. John Robinson (ca. 1575-1635) en William Bradford (ca. 1590- 1657) hadden hierbij de leiding. Zij weken uit naar onze Republiek en vertrokken vandaar in 1620 met het schip Mayflower als eerste Puriteinen naar Amerika. Daar stichtten zij de kolonie New Plymouth. Zij zijn bekend geworden onder de naam *Pilgrim Fathers*. Een andere groep Puriteinen weigerde aan de eisen van de koning te voldoen. Om die reden werden ongeveer driehonderd predikanten uit hun ambt ontzet. De afgezette predikanten bleven echter in het geheim preken en vormden ondergronds vrije, zelfstandige gemeenten, *congregations*.

Koning Karel (Charles I 1625-1649) besteedde in 1625 de troon. Zijn politiek was erop gericht om de Engelse kerk terug te voeren in de armen van de Rooms- Katholieke Kerk. William Laud, die vanaf 1633 als aartsbisschop van Canterbury de belangrijkste positie binnen de staatskerk bekleedde, was de drijvende kracht was. Er volgde weer een periode van hevige vervolging van de Puriteinen.

Ruim tien jaar nadat de eerste Puriteinen de overtocht naar Amerika maakten, kwam de *Grote Emigratie* op gang, die duizenden Independenten en Presbyteriaanse Puriteinen naar Amerika bracht. ***Daar stichtten zij hun kolonies, gegrondvest op hun theocratische Puriteinse idealen.*** Thomas Hooker (1586-1647) en John Cotton (1585-1652) stapten daar aan wal in 1633. Hier ligt het begin van het Amerikaans Puritanisme.

Toen bisschop Laud in 1637 de Schotse kerk verplichtte om ook het *Book of Common Prayer* (het algemeen gebedenboek) te gebruiken, was dit het begin van de Puriteinse tegenstand en tevens van nieuwe vervolging. De Schotten vernieuwden hun *National Covenant*, (Het Nationaal Verbond) zetten de bisschoppen af en herstelden de Presbyteriale (Gereformeerde) kerkorde.

In 1641 vond de Ierse Bartholomeüsnacht plaats. Een vreselijke gebeurtenis. In het Martelaarsboek staat een korte beschrijving, dat er meer dan 154.000 Protestanten door de Roomsden werden vermoord. Koning Charles werd voor de schuldige gehouden. Het Parlement besloot toen tot wering van de bisschoppen uit de Anglicaanse kerk uit het *Hogerhuis*. Het Parlement bestond uit het Hogerhuis en het Lagerhuis. Het Lagerhuis is vergelijkbaar met de Nederlandse Tweede Kamer.

Het *Lagerhuis*, dat intussen voornamelijk uit Presbyterianen bestond, besloot in 1642 nadat de opstand tegen de koning uitgebroken was, zelf de kerkelijke zaken te regelen en riep de zogenoemde ***Westminster Synode*** bijeen. Deze begon 1 juli 1643 en eindigde na 1163 zittingen op 22 februari 1649. De synode stelde samen: De Westminsterse Confessie, of Belydenis, die onder de invloed van de Schotten Calvinistisch was. Verder een grote en een kleine catechismus; en een nieuwe kerkorde met nieuwe liturgie.

Toen de Westminster Synode aanving, geleeke het door druk van de Schotse afgevaardigden, alsof de bisschoppelijke Engelse Staatskerk vervangen zou worden door een Presbyteriale staatskerk. De Schotse theologen hadden op enkele punten een andere visie. Daarom spreekt men van Schots Puritanisme. Maar tijdens de Synode kreeg de Independenten- partij een behoorlijk grote aanhang. Hoezeer de Puriteinen toen de macht in handen hadden blijkt hieruit. Het 'lange Parlement' vaardigde in 1644 het bevel uit, 'dat Kerstdag, 25ste december als een strenge vastendag gehouden moest worden, en dat een iegelijk die dag zou doorbrengen in nederig berouw over de zware zonden van de natie.' Echter deze openbare maatregel schijnt het volk erg verbitterd te hebben. Op het volgende Kerstfeest braken op vele plaatsen geduchte onlusten uit.

Het Parlementsleger, waarover Cromwell het bevel voerde werkte samen met de Schotse troepen tegen Charles II. Enkele jaren later gaf hij zich over aan de Schotten, die hem uitleverden aan het Parlement. Hij ontvluchtte en wist zelfs tot een vergelijk te komen met de Schotten. Daarna versloeg Cromwell zijn leger en nam de koning gevangen. Cromwell behoorde bij de Congregationisten, de Independenten. Hij werd tegengewerkt door de Presbyterianen, die ondanks alle verdrukkingen in zekere mate Koningsgezind bleven.

Dat de Presbyterianen zich aan het Koningshuis verbonden gevoelden kwam doordat zij in het (The Solemn League and Covenant) Plechtige Verbond in 1643 gezworen hadden: *'We zullen in alle ernst het gezag en de persoon van de koning verdedigen, met behoud en verdediging van de ware godsdienst en de vrijheden van de koninkrijken.'*

Cromwell was voorstander van een maximale vrijheid in de wijze waarop de eredienst én de regering van de kerk ingericht werden. Vrijheid van consciëntie is een duur verworven goed wat Cromwell ten volle nastreefde. Maar hij vroeg zich wel af of het Presbyteriaanse systeem Schriftuurlijker was dan het bisschoppelijk systeem. Cromwell was deze systemen zat en verwijderde de Presbyterianen uit het Parlement. Hij hield een 'Rompparlement' over en benoemde een rechtbank om de koning te berechten.

Op 30 januari 1649 werd koning **Karel de I** op het schavot onthoofd. Op de maandelijkse vastendag in januari 1649, was dr. John Owen (1616-1683) uitgenodigd te spreken. In een preek over Jeremia 15:19-20, vergeleek Owen Juda in de tijd van de profeet Jeremia met het Engeland uit de zeventiende eeuw. *'Vanwege de zonden van koning Manasse en zijn volk was Jeruzalem vernietigd en waren veel van haar bewoners in ballingschap terechtgekomen. Zo had God ook Engeland in de burgeroorlogen en in het terechtstellen van de koning rechtvaardig gestraft. Om Gods gunst voor de toekomst te verkrijgen, moesten degenen die Engeland regeren alle sporen van valse godsdienst, bijgeloof en tirannie verwijderen en van harte de waarheid gebaseerd op de Heilige Schrift ondersteunen.'*

De Londense Presbyteriaanse predikanten, onder wie Christoforus Love en Watson, verklaarden zich tegen de executie van de koning. Love werd aangeklaagd wegens hoogverraad en in 1651 onthoofd tijdens het bewind van Olivier Cromwel. Hoewel deze er geen hand in had, want Cromwell vroeg later aan Thomas Manton de vriend van Love, of deze zijn legerprediker wilde worden. Zelf zegt Love: *'Het lijkt erop dat ik moet lijden door de handen van hen voor wie ik zoveel gedaan en geleden heb en door de handen van hen die met mij de eed afgelegd hebben op het Verbond.'*

De situatie in Engeland na de executie van Charles I werd gewijzigd. De politieke macht berustte nu bij het leger waar **Cromwell** de leiding had. In augustus 1649 stak het Engelse leger over naar Ierland. De troepen van Cromwell beschouwden zich als uitvoerders van Gods vonnis over de vijanden van het Evangelie, die tijdens de Ierse opstand van 1641 zoveel gruwelen hadden begaan tegen de protestanten.

Na de Ierse veldtocht trok Cromwell naar Schotland. Het ging hier niet om een strijd over geloof en leer, maar om een strijd over *de heerschappij van de kerk en de staat*. Voordat hij tot de aanval overging, stuurde hij een 'verklaring van het leger van Engeland aan allen die behoren tot de heiligen en deelgenoten van het geloof van Gods uitverkorenen in Schotland.' Hij zei daarin *dat ze de inval in Schotland ondernamen in de 'volle verzekerdheid dat hun zaak juist en rechtvaardig is in de ogen van God. Ik smeek u, met innerlijke bewegingen van Jezus Christus, om te bedenken dat u zich kunt vergissen.'*

De Schotten waren niet te overtuigen en de oorlog eindigde voor hen in een nederlaag. Toch kroonden zij op **1 januari 1651 Charles II** tot hun koning. De Schotten hadden zich immers met ede verbonden om het Koningshuis te steunen. *De koning legde weliswaar driemaal de eed af op het Verbond*, maar in werkelijkheid haatte hij de Presbyterianen evenzeer als zijn vader. Het Parlement in Londen keurde die daad van de Schotten af. Cromwell versloeg opnieuw op 3 september 1650 het Schotse leger in

de slag bij Dunbar. Precies een jaar later, op 3 september 1651, leed het Schotse leger een nederlaag bij Worcester. Charles II ging in ballingschap naar Nederland.

Ter verduidelijking: De leer van de Schotse theologen over *de persoonlijke inwilliging van het Genadeverbond* is een van de troostrijkste leerstellingen in de Kerk van Jezus Christus. Maar dat zij in hun Nationaal verbond trouw zwoeren aan het Koningshuis, wat roodgekleurd was door het bloed van talloze martelaren, is achteraf gezien niet juist geweest. De Presbyterianen legden soms teveel dwang op anderen om hen tot hun eigen godsdienstig inzicht te brengen. De Rooms en werden vervolgd, maar ook zelfs de Baptisten. John Bunyan en anderen schreven een brief aan Cromwell, met verzoek hun droevige verdrukking onder het vorig Parlement te willen wegnemen. Dwang in de Godsdienst veroorzaakt huichelarij. Dat deden de Independenten niet. In deze turbulente tijd waarin de ene geloofsgemeenschap de andere ten bloede toe bestreed, was er één beginsel het juiste: *vrijheid van het geweten voor alle godsdiensten*. Cromwell gaf het hen. Hij verdiende de naam Protector, Beschermer. Hoewel hij het meest verguisd werd, zowel in Engeland als in Nederland.

Dat er bij de ontwikkeling van het Engelse Puritanisme in weerwil van bepaalde schaduwzijden toch van een hoogtij kan worden gesproken tijdens de regering van Cromwell, heeft de historie aangetoond. De waarheid en vrede bloeide meer dan ooit tevoren. Richard Baxter schrijft “dat in deze tijd in Engeland, evenals in Schotland, over het algemeen een opmerkelijke toename van Godzaligheid was waar te nemen. Nimmer bestond er zulk een gelegenheid om een natie te heiligen, die echter de laatste tijd verloren en onder de voet vertreden is geworden! Wee hun die hier de oorzaak van zijn geweest!”

Cromwell stierf in 1658 en werd gedurende **1 jaar** opgevolgd door zijn zoon **Richard Cromwell**. In het Engelse Parlement brak er revolutie uit. In deze verwarringen haalden de Schotten **Charles II** uit Nederland. Hij werd tot koning van het Britse Rijk uitgeroepen op **4 mei 1660**. Dit feit staat bekend als ***The Restoration***, de Herstelling.

Charles II had vroeger het Nationaal Verbond bezworen, beloofd alle rechten van de Presbyterianen te beschermen, maar nu schudde hij alles van zich af en werd openbaar als de grootste bedrieger. Hij beschouwde zichzelf als een Kerkvorst. De bisschoppelijke macht werd hersteld. Er werd een nieuw gebedenboek ingevoerd. Alle predikanten moesten een nieuw kerkordenings formulier ondertekenen. De Covenantseer van het Nationaal Verbond moesten ze afzweren. Een geestelijke kon geen ambt bekleden zonder priesterwijding.

De vervolging ging naar een hoogtepunt toen de ***“Act of Uniformity”*** werd ***uitgevaardigd in mei 1662***. Deze wet hield in dat ieder die de genoemde bepalingen niet wilde ondertekenen uit de Staatskerk werd geweerd; zijn ambt verviel, dus zijn inkomen werd ingehouden. Bovendien moest hij zijn gemeente en pastorie verlaten vóór 24 augustus 1662.

Zeer groot was de verontwaardiging en droefheid, vooral op de sabbatten die aan de 24ste augustus voorafgingen. Thomas Lye schrijft: “Het was de grootste omkering die in de Kerk van Engeland ooit heeft plaatsgevonden”. En Mattheüs Meade zegt: Deze dodelijke dag verdient in zwarte letters geschreven te worden op Englands kalender. Zinspelend op de geschiedenis van Esther mag gezegd worden: De inhoud van het schrift was dat er een wet zou gegeven worden in alle landschappen, openbaar aan alle volken dat zij tegen dezelfde dag zouden gereed zijn. De lopers gingen uit, voortgedreven door het woord des koning. Deze wet werd uitgegeven op de Burg

Susan [het Parlementsgebouw]. En de koning en Haman zaten en dronken, doch de stad Susan werd verward.....”, Esther 3.

De meeste afscheidspreken werden gedaan op Sabbat 17 augustus 1662. (Puriteinen gebruikten het woord zondag liefst niet.) Nimmer is er één sabbatdag geweest in Engeland die met deze sabbat kon vergeleken worden! “Een stem werd gehoord in het land, geklag en geweend en veel gekerm. Het volk beweende hun leraars en wilde niet vertroost worden omdat ze er niet meer zijn”. Jaren later vertelden de Puriteinse ouders nog steeds aan hun kinderen van die zwarte rouwdag toen grote scharen zich verzamelden in de kerkgebouwen, waarvan ramen en deuren open stonden omdat ze de bedroefde en benauwde menigte niet konden bevatten. De omgeving van de kerken, kerkhoven en straten stonden vol met mensen die zich als beroofde schapen rondom hun herders verzamelden. Zeer bedroefd zijnde, allermeest over het woord dat er gezegd werd, dat ze hun aangezicht niet meer zouden zien.

Er waren meer dan 2000 predikanten in de Staatskerk die zich niet onderwierpen aan de nieuwe wetgeving. Daarom werden zij: ‘*Non-conformisten*’ genoemd. Niet alleen de predikanten van de Staatskerk, maar ook de leraars van de Independenten en Baptisten en andere groepen werden getroffen in het uitoefenen van hun ambt. Want niemand mocht predikant zijn zonder vergunning van de Staat! 350 Schotse predikanten werden eveneens uit hun ambt en pastorie gezet.

Een groot aantal leraars hielden in stilte kleine bijeenkomsten, de zogenaamde *conventiekelen*. Een deel van de gemeente kwam bij elkaar in huizen of schuren, in bossen of open veld. Een ander deel kwam in de gevangenis terecht of werden verbannen.

Het Parlement was echter nog niet tevreden. In 1664 werd een nieuwe Wet van kracht waarin bepaald werd dat de bijeenkomsten met meer dan 5 personen, buiten het gezin gerekend, verboden werd. Drie maanden gevangenis stond op de eerste overtreding en verbanning op de derde. Niet allen hielden zich niet altijd aan dit verbod. Meer dan eens werd Watson bij de Overheid aangeklaagd wegens het houden van conventiekelen.

En toch, zo totaal verhard was het Parlement dat ze in 1665, terwijl de pest vreselijk woedde een nieuwe Wet uitvaardigden tegen de verdrukte leraars. De beruchte Wet was de ‘Acte van Oxford’. Die wet hield in dat de leraars minstens 5 mijl, ongeveer 18 km buiten de plaats moesten blijven waar hun vroegere gemeente gevestigd was.

In 1672 kwam er enige verademing. Het parlement vaardigde een wet uit, de ‘Inschikkelijkheidsverklaring’. De predikanten kregen verlof om weer te preken. Bunyan kreeg na 12 jaar gevangenis een vergunning om tot predikant geordend te worden.

Charles II stierf in **1685**. De laatste 5 jaar van zijn regering wordt in de Schotse kerkgeschiedenis beschreven als *de killingtime*, de tijd der gedoden.

Hij werd opgevolgd door zijn Rooms-Katholieke broer James, of **Jakobus II**. Onder zijn regering namen de vervolgingen vooral *in Schotland*, vreselijk toe. De martelaarsboeken uit die tijd geven enkele van de mooiste toespraken weer die ooit van de schavotten hebben geklonken.

In **1689** verlostte de Heere Zijn kerk ‘uit de hand van hun vijanden om Hem te dienen zonder vreze’. Het Parlement benoemde op 23 februari 1689 Stadhouders Willem III tot koning van Engeland in de plaats van zijn schoonvader James II. De verlossing

door Cromwell die sterk veroordeeld werd in Nederland, werd nu als een Godswonder beschouwd, omdat de Prins van Oranje het middel was.

Hiermee eindigt de opkomst, de beproevingen, het verval, de vervolgingen en de verlossing van de Puriteinen. Vanaf 1689 werden hun doelstellingen vanuit een andere positie nagestreefd en hun leerstellingen via woord en geschrift overgedragen op het nageslacht. Wij zien dat tal van predikars later, zoals William Huntington onder de Independenten, Josef Philpot onder de Baptisten en aan De Prins der Predikers, Spurgeon, en veel anderen, dezelfde leerstellingen als de Puriteinen aanhingen. Maar wij kunnen ze niet in de letterlijke zin Puriteinen noemen, maar mensen en gemeenten die in de traditie van de Puriteinen staan. Deze zijn er tot vandaag toe in Engeland en gelukkig ook in ons land. Maar traditionele voetstappen zijn niet altijd oprechte voetstappen als navolgers van Christus.

3. Wat is de manier van leven / gedachtegang van de Puriteinen?

De zeventiende-eeuwse kerkhistoricus J. Geree geeft een beschrijving van de Puriteinen toen deze nog in de Staatskerk verbleven. Hij schrijft: "De oude Engelse Puritein was iemand die God boven alles de eer gaf en naast en onder God iedereen gaf wat hem verschuldigd was. Zijn voornaamste zorg was God te dienen en daarin deed hij niet wat goed was in zijn eigen, maar in Gods ogen, waarbij hij het Woord van God tot maatstaf stelde in zijn godsdienstige verrichtingen. Hij eerbiedigde het gezag binnen zijn eigen sfeer. Hij was veel in gebed, hiermee begon en eindigde hij de dag. Hiermee was hij bezig in zijn afzondering, gezinsleven en openbare bijeenkomsten. De dag des Heeren achtte hij als een Goddelijke ordinantie en hij was zeer nauwgezet in de waarneming van die dag als de marktdag voor de ziel. Hij streefde ernaar degenen die ergernis gaven uit de gemeente te verwijderen, maar de ware tucht behoorde volgens hem niet tot het wezen, maar tot het welwezen van een kerk. Volmaaktheid in de kerk was naar zijn mening eerder een zaak die begeerd dan waarop gehoopt moest worden. En dus verwachtte hij niet een kerkstaat zonder allerlei gebreken. De verdorvenheden, die in de kerken waren, dienden volgens hem te worden beweend, samen met het streven tot verbetering, maar toch wilde hij niet van haar scheiden." Hij wilde haar zuiveren, purify.

4. Wat is de invloed van de Puriteinen geweest op de kerk / Gods Kerk?

Het Puritanisme heeft niet alleen in Engeland, Schotland en Amerika, maar later ook in het gehele uitgestrekte Britse rijk een gezegende uitwerking gehad. En vanwege het groot aantal koloniën werd hun Bijbelse leer wereldwijd verspreid in alle diversiteit. Het is ondoenlijk om die invloed in het kort te beschrijven. Dat doet tekort aan de omvang. Tijdens de Westminster Vergadering lagen er al contacten met de Classis Walcheren. De Middelburgse predikant Willem Teelinck werd geestelijk gevormd in de Puriteinse kringen. Na de terechtstelling van Charles II kwam er een kentering, maar Jacobus Koelman gaf een nieuwe impuls door de vertaling van een groot aantal Puriteinse geschriften uit diverse kerkgroepen. Het aantal gedrukte boeken is buitengewoon groot in de loop der eeuwen. Hoeveel preken zijn er de laatste 3 eeuwen gelezen zowel thuis als op de kansel in kerk? In de grote kerkelijke verwarring en onenigheid waarin de Kerk van Christus in ons land al bijna 2 eeuwen verkeert, zijn de Puriteinen steeds door alle kerken gewaardeerd. Natuurlijk, beroept het ene kerkgenootschap zich liever op de ene Puritein dan de ander, maar in het algemeen scoren de Puriteinen heel hoog. En het bijzondere is, dat geleerden en ongeleerden, jong en oud onder de lezers te

vinden zijn. Dit geldt vooral voor bevindelijke lectuur.

En kijk nu eens wereldwijd. Toen de kerk vanuit de zogenoemde Franse Verlichting weer nieuw leven kreeg in het begin van de 19^e eeuw, steeg de waarde van de Puriteinen niet alleen in Europa en Amerika, maar ook in Azië en Afrika. Er zijn van de mooie boeken die geschreven werden na de Reformatie veel boeken in onbruik geraakt, maar de Puriteinen bleven. De onsterfelijke Christen- en Christinnenreis van de beroemde Ketellapper Bunyan, is er één van. En vergeet niet het groot aantal Puriteinse geschriften die via Internet verspreid worden zowel in het Nederlands, maar veel meer nog in het Engels.

Voor hoevelen zijn de Puriteinse geschriften het middel geweest tot bekering! Voor hoevelen zijn ze geestelijk voedsel tot groei en onderhoud van het geestelijk leven! Geen goud is zo waardevol en geen juwelen kunnen zo hoog geschat worden dan de boeken van de Puriteinen. ‘Het zijn gouden appels in zilveren gebeelde schalen’.

5. Hoe moeten we een christelijke opwekking, zoals de Great Awakening zien?

En hoe wordt zij veroorzaakt?

De toekomstverwachting van de Engelse Puriteinen kan, evenals die van talrijke Schotse predikers, bevatten de volgende wezenlijke punten:

1e. De toekomstige bekering van de Joden met terugkeer naar het land der vadersen.

2e. De wereldwijde geestelijke opwekking van de Kerk van Christus. Zoals Paulus zegt in Romeinen 11. *Indien de verwerping van de Joden nieuw leven gaf in de wereld door de prediking van het Evangelie, zal veel meer hun wederaanneming onder alle volken nieuw leven geven.* Waarmee samengaat de definitieve val van de Antichrist, een val die reeds met de Reformatie begonnen is.

De toekomstverwachting van de Puriteinen ontwaakte nagenoeg een eeuw later opnieuw tijdens de geestelijke opwekkingen in Engeland, Schotland en Wales. Vooral vond dit plaats bij de Great Awakening, de grote Opwekking in Amerika, waarin Jonathan Edwards een grote rol gespeeld heeft. Er bestaat ook een rechtstreeks verband tussen de Great Awakening en de zendingsroeping, zoals uit de historie blijkt. Deze grote *opleving van de kerk in Amerika* werd door Edwards gezien ‘als een voorspel van glorieuze werk van God, waarvan zo menigmaal in de Schrift is gesproken.’

Als we de historie ervan vergelijken met voorgaande opwekkingen in de eerste Christenkerk, tijdens de Reformatie en de plaatselijke opwekkingen die er van tijd tot tijd geweest zijn, komen we tot de conclusie dat ze allen hetzelfde kenmerk dragen: **Godswerk én mensenwerk**. En Godswerk komt altijd in de beproeving en mensenwerk is van tijdelijke aard. Dat wil niet zeggen, dat het waardeloos is. **De Heilige Geest** werkt op onderscheiden mate en Hij deelt onderscheiden gaven uit. En waar de Geest werkt, daar werkt ook de duivel. De hele Bijbel is daar vol van.

6. Wat is het nut van de Puriteinen / opwekking op dit moment?

(1) Bijzonder nut voor eigen leven

a. Een heel belangrijk punt waar wij van de Puriteinen kunnen leren is hun verklaring van de *uitwendige roeping*. Allen die onder het woord leven worden ernstig en welmenend geroepen om de wereld en de zonde, de valse godsdienst en eigengerechtigheid te verlaten en zich te wenden tot Christus, zoals zij zijn. Christus wil een Zaligmaker van goddelozen zijn, niet van opgeknapte kerkmensen.

De leer van de eeuwige verkiezing preken zij als troostbron voor Gods volk. Als de uitverkiezing geplaagd wordt in het leerstuk van de uitwendige roeping, kan dit als een hinderpaal opgevat worden om zalig te worden. De Puriteinen preekten de uitverkiezing als een deur tot behoud. Niet als een voorwaarde om eerst in het boek des levens te kunnen bladeren en daarna te gaan geloven. Het hemels kabinet waar de boeken van Gods verborgen raad verzegeld liggen, mag alleen de Heilige Geest ontsluiten en geen geval wijzelf. Zolang er leven is, is er hoop, althans in elk geval voor hen die bekeerd willen worden.

b. Een tweede belangrijke zaak is de manier waarop zij het Woord uitlegden. Eerst de samenhang van de teksten toelichten, daarna - in zover zij de grondtalen kenden - de tekst verklaren, om vervolgens de geestelijke leringen eruit te halen. Alle mogelijke facetten uit het geestelijke leven komen dan aan de orde. Omdat er zoveel verschillende groeperingen onder hen waren, wordt de diversiteit en het werk van Gods Geest van alle kanten belicht. Die in de Engelse kerk bleven legden soms meer de nadruk op theologie, dogmatiek, historie en traditie. Presbyterianen legden de nadruk op persoonlijke, schriftelijke inwilliging van het genadeverbond. Dat Babtisten wezen op het gemis van de waarde van de kinderdoop, als er alleen sprake is van doop uit traditie, omgeven met afgodische rituelen. Independenten ijverden naar persoonlijke geloofsbeleving in de kennis van Christus.

(2) Algemeen nut van opwekking

De gelovige toekomstverwachting kunnen wij leren van onze Nederlandse Nadere reformatoren, zowel Voetsiaans- als Coccejaans-gezinden. Maar de grote vraag is, hoe ver zij beïnvloed waren door de Puriteinen en de Schotse oudvaders. Dr. Op 't Hof heeft aangetoond dat de invloed vanuit Engeland al in die tijd op grote schaal plaatsvond. De geloofs-verwachting van een heerlijke staat van Christus' kerk op aarde wordt ook nu nog het meest gevoed door hun visie. Dat is niet alleen in Nederland zo, maar overal waar die hoop leeft.

Hun geschriften met geloofsverwachting zijn mijn inziens een onderpand van de toekomstige vervulling. Het is ermee als met Jozefs beenderen. Toen Jozef stierf werd zijn lichaam gebalsemd en in een kist gelegd. Hij bezwoer zijn broers: "Ik sterf, maar God zal u gewis bezoeken, en Hij zal u doen optrekken uit dit land; zo zult gij mijn beenderen vanhier opvoeren." Genesis 50. Na de uittocht droegen zij de kist mee door de lange woestijnreis en begroeven die in Kanaän; waar zijn graf nog aanwezig is.

Persoonlijk vind ik het een groot voorrecht die kist te mogen dragen in onze Pelgrimstocht en die gelovige verwachting zelf deelachtig te zijn. En wanneer de tijd van vervulling zal aanbreken en de kist geopend wordt, - ik bedoel de beloften vervuld - zal het openbaar komen dat geen letter van de onvervulde profetie op aarde vallen zal.

Zolang de vervulling uitblijft mogen wij door de verrekijker van het geloof de zaak zelf allen zien en ons in de Heere verblijden. De gelovige verwachting brengt veel tegenwerking en afkeer met zich mee, maar ... *meer dan Jozef is hier!* Christus Zelf staat Borg voor de vervulling. Ik hoop en geloof eens de Koning te mogen zien in Zijn schoonheid; en als mijn ogen gesloten zijn dat de Heere al deze dingen zal vervullen op Zijn tijd.

Dit wens ik jullie ook van ganser hart en ziel toe.

Stellingen / vragen

1. Puriteinse schrijvers worden wel bewonderd maar te weinig gelezen.

Ja, soms door vooroordeel, soms door onwetendheid, soms door tegenzin.

2. Is er verschil tussen Puriteinse schrijvers en theologen uit de tijd van de Nadere Reformatie in ons land. Zo ja, welke verschillen ken je?

Er kwamen verschillen aan het licht door de afgevaardigden vanuit Engeland op de Nationale Dordtse Synode 1618/1619. Op deze Synode kwamen 5 afgevaardigden uit Engeland, allen leiders in de Anglicaanse Kerk. De Separatisten, dus zij die de Anglicaanse kerk verlaten hadden kwamen absoluut niet in aanmerking. Perkins, die stierf in 1602 schrijft zelfs, 'je moet wel gek en blind zijn als de kerk van Christus verlaat'. Ds. Kersten schrijft in zijn Dogm.: dl 2, blz. 91: "Het waren vooral Engelse Godgeleerden die enige voorbereidingen Gods tot de wedergeboorte stelden, bv. Perkins en Amesius op de Synode van Dordt. Maar bijna alle Nederlandse Godgeleerden hebben zich daartegen verklaard. Zie Brakel, Red. Gods. over wedergeboorte." Zo ook Dr. Op 't Hof. De verschillen tussen de latere Puriteinen in de brede zin en onze Nadere Reformatoren betreffen vooral de manier van Kerkregering, maar ook de leer van de doop zoals die door de Baptisten geleerd werd en nog geleerd wordt.

3. Wie was verantwoordelijk voor het vonnis, dat Love moest onthoofd worden? Welk element in zijn aanklacht had een schijn van recht?

Love schrijft: *'Het lijkt erop dat ik moet lijden door de handen van hen voor wie ik zoveel gedaan en geleden heb (hij bedoelt hier m.i. de Koningsgezinden) én door de handen van hen die met mij de eed afgelegd hebben op het Verbond.'* (Deze zijn ongetwijfeld de Presbyterianen). Love werd onthoofd in opdracht van het Parlement, waarin de Independenten de meerderheid hadden, ten tijd van Cromwell. Maar de Independenten waren niet de oorzaak van onthoofding, hoewel ze gekant waren tegen de visie van Love inzake het Koningshuis. De Koning had de Kerk zwaar verdrukt, maar de Presbyterianen hadden zich met ede verbonden om het Koningshuis trouw te blijven. Een van de redenen was, dat men verplicht was volgens de Bijbel een Koningshuis trouw te blijven als het wettig gezag. Bovendien speelde de oude visie uit de Middeleeuwen een rol, dat de Staatsgodsdienst voor alle onderdanen verplicht was. En na de Reformatie dus niet meer de Roomse, maar de Anglicaanse goddienst. In de Nederlanden moest dat de Gereformeerde Godsdienst zijn, volgens art 37 van de Ned. Gel. Bel. In sommige Duitse Staten moest het Luthers zijn en in andere staten Calvinistisch.

4. Is er een tijdperk in de historie van de Joodse Kerk die parallellen vertoont met de tijd van Perkins 1590, tot de Restauratie 1660?

Die 70 jaar vertonen parallellen met de periode van de geboorte van Jezus tot de verwoesting van Jeruzalem, 70 jaar. Bv. Er brak een nieuw tijdperk aan. Een heroriëntatie van het Puritanisme, niet in de eerste plaats op de Kerk, maar op het persoonlijk leven. De Geest van God werd uitgestort. De Geest werkte in Engeland bijzonder krachtig onder bepaalde bevolkingsgroepen. In Israël ging dit samen met grote verdrukking door de eigen Joden zelf.

In Engeland werden oprecht gelovigen door de leiders van de eigen Anglicaanse Kerk vervolgd en een aantal gedood. Christenen onderling waren verdeeld, sommigen wilden blijven bij een deel van de Mozaïsche wetten, anderen ijverden voor de vrijheid van de kinderen Gods volgens de leer van het Evangelie.

5. Godswerk en mensenwerk gaan in een Reformatie, geestelijke opwekking en bekering samen.

De Dordtse Leerregels, hfd. ¾, art. 12, over de wedergeboorte: "... En alsdan wordt de wil, zijnde nu vernieuwd, niet alleen van God gedreven en bewogen, maar van God bewogen zijnde, werkt hij ook zelf. Filip. 2:12. "Werkt uw zelfs zaligheid, met vreze en beven, want het is God